

ΜΙΑ ΝΕΑ... ΠΛΟΥΤΟΚΡΑΤΙΑ
*Με άφορμή την άρχή τής Ίνδίκτου ως «Ημέρας
Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος»*

**Του Α. Μ. Σταυρόπουλου,
Όμ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν**

Από τὸ 448 τεῦχος, Ἀπριλίου 2009, τοῦ Περιοδικοῦ «Εὐθύνη». Ἀφιέρωμα:
Τὸ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου σὲ περίοδο οἰκονομικῆς κρίσης

Σὲ πρόσφατο ταξίδι μου στὸ ἐξωτερικό μου εἶχε κάνει πολλή ἐντύπωση, πηγαίνοντας μὲ τὸ μετρό, ἡ ἀναρτημένη ἐπιγραφή πάνω ἀπὸ τὸ κάθισμα συνεπιβάτη μου. Ἐκεῖ διάβαζα: «Ἐπιθυμοῦμε πολλὰ πράγματα ἀλλὰ στὴν οὐσία ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ λιγοστά». Βάσιμα, λοιπόν, ὑποστηρίζεται ἀπὸ πολλοὺς ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίση ὀφείλεται στὴν ἀπληστία τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅποια μάλιστα ἀνήκει στὴ φύση του καὶ συνιστᾷ τὴ γενεσιουργὸ αἰτία τῆς οἰκονομίας. Ἄν, ὅμως, ἐμπλακοῦμε στὶς οἰκονομικὲς θεωρίες καὶ τὴν ἱστορία τους δὲν θὰ τὰ βγάλουμε εὐκόλα πέρα. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ μετρό μου θύμισε ἕναν «ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενον» Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Κωστῆ Μπαστιᾶ.

Τί μπορούμε νὰ ἀντιτάξουμε ὡς τὴν ἐτέρα ὄψη τῆς ἀπληστίας; «Τὴν ἀφιλαργυρία», ἀκούω μία ἐσωτερικὴ φωνὴ νὰ μου ψιθυρίζει. Καὶ ποιὸς τάχα ὄρους μᾶς θέτει αὐτὴ ἢ ἐτέρα ὄψη; Τὴν ἀπάντηση μᾶς τὴ δίδει ἕνας ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ Διάδοχος Ἐπίσκοπος Φωτικῆς: «οὐτῶ θέλειν τὸ μὴ ἔχειν, ὡς θέλει τις τὸ ἔχειν». Πόσο εὐκόλο ὅμως εἶναι νὰ κατορθώσουμε αὐτὸν τὸν ὄρο τῆς ἀφιλαργυρίας –σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀπληστία– μᾶς καὶ ὅλοι μας θέλουμε καὶ ἐπιθυμοῦμε τὸ «ἔχειν»;

Ὅλοι ἐπιδιώκουμε νὰ γίνουμε πλούσιοι, πλουσιότεροι, πλουσιότατοι• νὰ γίνουμε δηλαδὴ τὰ «χρυσὰ παιδιὰ» (golden boys) τῆς οἰκονομικῆς εὐμάρειας. Ξεχνᾶμε, ὅμως, ὅτι κατὰ μία ἄποψη «πλούσιός ἐστι... ὁ μὴ πολλῶν δεόμενος» (ἰ. Χρυσόστομος), ἄποψη πού μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ θεωρηθεῖ καὶ ὡς ἀρχὴ ἀντιμετώπισεως τῆς σημερινῆς κρίσεως.

Μιλώντας γιὰ κρίση εἶναι ἴσως χρήσιμο νὰ θυμίσουμε ὅτι στὰ κινέζικα ἡ λέξη κρίση ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο χαρακτήρες. Ὁ πρῶτος σημαίνει κίνδυνος, ἐνῶ ὁ δεύτερος δυνατότητα, εὐκαιρία. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουμε, βέβαια, τὸν κίνδυνο πού μᾶς ἀπειλεῖ καὶ νὰ τὸν ξεπεράσουμε, πρέπει καταρχὰς νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ἀντιμετωπίζουμε κρίση. Πῶς, ὅμως, νὰ συμπεριφερθῶμε σὲ μία κοινωνία στὴν ὁποία καὶ λόγω τῆς παγκοσμιοποιήσεως τῶν οἰκονομιῶν, οἱ πλούσιοι, ἰδιαίτερα τὰ χρυσὰ παιδιὰ πού τὴν ὀδήγησαν στὴν κρίση, γίνονται πλουσιότεροι καὶ οἱ φτωχοὶ φτωχότεροι;

Ἀσφαλῶς οἱ εὐθῦνες Κυβερνήσεων, Τραπεζῶν, Χρηματιστηρίων, λοιπῶν χρηματοπιστωτικῶν Ὄργανισμῶν καὶ Βιομηχανιῶν εἶναι μεγάλες καὶ ὀφείλουν συνεπῶς νὰ τίς ἀναλάβουν μήπως καὶ ἀποσοβηθεῖ ἡ κρίση μὲ τὴ λήψη γενναίων μέτρων καὶ ἀποφασιστικῶν κινήσεων. Αὐτὸ σὲ ἐπίπεδο μακροοικονομίας.

Σὲ ἐπίπεδο, ὅμως, μικροοικονομίας, ὅταν ἡ κρίση ἐγγίζει τὸ συγκεκριμένο καθημερινὸ ἄνθρωπο τί μπορεῖ νὰ γίνεῖ; Ποιὰ εἶναι ἡ εὐθύνη του καὶ μὲ ποιὸ τρόπο θὰ μπορέσει ν' ἀντεπεξέλθει; Ἡ ὀλιγάρκεια γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε ἐπαρκεῖ;

Γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς κρίσεως πολλοὶ ὀμιλοῦν γιὰ χρηματοδότηση τῶν πολιτῶν μὲ κάποιο ποσὸν γιὰ νὰ μπορούν αὐτοὶ νὰ προβαίνουν σὲ ἀγορὲς προϊόντων ὥστε νὰ ἀναθερμανθεῖ ἢ ἀγορὰ ἐπιτυγχάνοντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μία μικρὴ «συνωμοσία» πολιτῶν καὶ πωλητῶν. Ἡ ἐπιθυμία ἐντούτοις, καιροφυλακτεῖ... σ' αὐτὴ τὴ μετέωρη χώρα, πού μεταλλάχθηκε τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια (1975-2005) ἀπὸ κοινωνία τῆς ἀνάγκης σὲ κοινωνία τῆς ἐπιθυμίας (Ἀντώνης Καρακούσης).

Πῶς νὰ μιλήσεις γιὰ ἀφιλαργυρία, ὅταν ἡ φιλοχρηματία ἐξελίσσεται σὲ λατρεία τοῦ χρήματος στὴ νέα θρησκεία τοῦ Μαρξισμοῦ, πού καθιστᾷ νέες ἱεραρχίες καὶ προκαλεῖ τόσο τὸν πανικὸ ὅσο καὶ τὸν ἐνθουσιασμό; Πῶς νὰ μιλήσεις γιὰ περιορισμὸ τῆς καταλάνωσης, ὅταν τὸ σύγχρονο μοντέλο ζωῆς ταυτίζει τὴν εὐτυχία μὲ τὸν ἀκόρεστο καταναλωτισμὸ; Μιλώντας, ὅμως, γιὰ Μαρξισμὸ, μᾶλλον φαίνεται νὰ ἔχουμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο δίκηο, ἂν ἀναφερθῶμε μάλιστα στὸν τρίτο πειρασμὸ τοῦ Χριστοῦ στὴν ἔρημο (Ματθαίου 4, 8-11).

Σήμερα με τὸ χρήμα, τὰ ἀργύρια –λιγότερα ἢ περισσότερα ἀπὸ τριάκοντα– μπορείς ν' ἀγοράσεις καὶ νὰ πουλήσεις τὰ πάντα• ὅλα τὰ βασίλεια καὶ τὶς βασιλικὲς θέσεις πὸν ἴσως δὲν διαφέρουν καὶ πολὺ ἀπὸ τὶς προεδρικὲς γενικὲς διευθυντικὲς θέσεις τῶν σημερινῶν πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν. Τὰ πάντα ἐξαγοράζονται ἐκτὸς κι ἂν ἀντισταθεῖς καὶ δὲν προσκυνήσεις, μείνεις ἀπροσκύνητος κι ἀνυποχώρητος στὸ ξέπλυμα μαύρου ἢ ὁποιοδήποτε χρωματισμοῦ χρήματος, πὸν με τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο ἀνταλλάσσεται σήμερα στὶς κοινωνίες μας.

Νομίζω, ὅτι μία στάση ἐπαν-αγωγῆς τῆς ἐπιθυμίας στὰ οὐσιώδη, στὸ ἓνα ἐπάναγκες, πὸν ἀπαιτεῖται νὰ τὸ προσδιορίζουμε ἢ νὰ τὸ ἐπαναπροσδιορίζουμε ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, εἶναι ἀναγκαῖα ὄχι μόνο σὲ περίοδο οἰκονομικῆς κρίσεως ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς κρίσεως ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ καὶ κάθε ἐπερχόμενη στὸ μέλλον κρίση. Ἐδῶ εἶναι ἀσφαλῶς χρήσιμο ὁ καθένας μας νὰ ἔλθει εἰς ἑαυτὸν καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ χίλια δυὸ αὐτονόητα πὸν τοῦ ἔχουν ἐπιβάλλει ἔξωθεν γιὰ τὰ ἀπαιτούμενα ὡς πρὸς τὴν εὐτυχία του.

Στὸ ἐξωτερικὸ διαδίδεται ἡ ἰδέα μίας «ἐκούσιας ἀπλότητας» -πὸν μὰ θυμίζει τὸ δικό μας «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας». Δὲν χρειάζεται, γιὰ παράδειγμα, νὰ ἔχουμε καὶ τὴν τελευταία οἰκιακὴ συσκευὴ στὴν κουζίνα μας. Ἀξίζει νὰ προσπαθοῦμε νὰ ἀνακυκλώνουμε καὶ νὰ ἀνταλλάσουμε ἢ νὰ μοιραζόμαστε ἀκόμη καὶ αὐτοκίνητα ἢ ἐξοχικά. Μποροῦμε νὰ ζοῦμε (σχεδὸν) χωρὶς λεφτά; Δύσκολο πρᾶγμα, γιατί ὑπάρχει καταγιγισμὸς ποικίλων ἰδεῶν πὸν σὲ ἀποτρέπουν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τέτοιων προτάσεων, ἰδεῶν πὸν περνοῦν ἀκόμη καὶ στὶς διαφημίσεις, ἰδιαίτερα σ' αὐτὲς. Ἀπευθυνόμενη σὲ παιδιὰ διαφήμιση φαγώσιμου προϊόντος ἐπιτάσσει: «Ἡ μαμά σου σὲ ἔχει καλομάθει τόσο πὸν δὲν τὰ μοιράζεσαι με κανέναν». Αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ, στὴν περίπτωσή πὸν τὸ παιδί ἀνταποκριθεῖ στὸ πρόσταγμα, εἶναι ἐνὸς καλομαθημένου ἢ κακομαθημένου παιδιοῦ συμπεριφορὰ;

Χρειαζόμαστε, συνεπῶς, μία σύγχρονη χρηστομάθεια γιὰ τὸ καλὸ, τὸ χρήσιμο, τὸ ἀναγκαῖο, πὸν νὰ μᾶς μαθαίνει νὰ μὴ χρειαζόμαστε πολλὰ. Ἄλλωστε ὅπως εἶδαμε «πλούσιος εἶναι ἐκεῖνος πὸν δὲν χρειάζεται πολλὰ». Αὐτὴ ἡ στάση μπορεί καὶ νὰ κηρύσσει τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς νέας... πλουτοκρατίας, μιᾶς νέου τύπου Οἰκονομίας, πὸν ὑπάρχει περίπτωσή νὰ ξεπεράσει τὴν τωρινὴ ἀλλὰ καὶ τὴν κάθε κρίση στὸ μέλλον.